

KÜLÖNFÉLEK.

Dávid Ferencz és Heltai Gáspár plébániájának könyvtára jóformán ismeretlenül lappang Kolozsvárt, a róm. kath. Szent-Mihály-templom egy boltozatos szobácskájában. Szakember le nem irta, fel nem dolgozta, sőt alig is látta. Az orgona-karzatról egy kis csúcsíves ajtó nyílik abba a szobácskába, melyet a templom nyugati homlokzatának délre eső szélső ablaka világít meg. Itt van a két szekrényben a kolozsmonostori káptalannak az Országos Levéltárba fel nem szállított egyházi vonatkozású levéltára, s a kolozsvári róm. kath. plébánia könyvtára. A levéltár szép rendben van. Beke Antal már évtizedekkel ezelőtt regestáit is kiadta. A könyvtárról sajnos nem lehet ugyanezt elmondani. Több száz kötete egy nagy üveges szekrényben áll s midőn e sorok írója évekkal ezelőtt láthatta, nagyon látszott rajta a használatlanság és gondozatlanság. A por vastagon belepett minden darabot s a legszebb Mohács előtti fatáblás, brokátos bőr, rézsarokpántos és könyvköldökös ösnyomtatványok és néhány kézirat kötésében tömérdek kárt tett a szű. Néhány — nálunk igen ritka — lánczos könyv hasonló szomorú állapotban volt. A könyvtár anyagának különben csak kisebb része való a reformáció előtti időből, míg tulnyomó része a XVII. sz. végétől datálódik. A reformáció előtti darabok száma mintegy 50—90 darabra mehet. Közülök egyik-másik tábláján, vagy tiszta lapjain feldolgozatlan bejegyzések jelenek, melyekből 1—2 nyelvemlék számba vehető. A becses könyvtárnak a reformáció korát megelőző része kétségtelenül a *régi középkori kolozsvári plébániai-könyvtár maradványa*, mely a reformáció folyamán az unitáriusok kezére került s ott is volt a templom 1716-i visszafoglalásáig. Ekkor a reformációt megelőző darabokat, mint a régi róm. kath. plébánia tulajdonait, a kolozsvári unitárius egyháztól vissza vették az újraéledt, illetve újonan szervezett róm. kath. plébánia számára.

Ma ennek a könyvtárnak az a különös becse, hogy egész Erdélyben a legnagyobb együtt maradt középkori plébánia-könyvtár. Hozzá kell tennünk, hogy magyar kézen egyetlen is. Igazában reformáció előtti részének teljesen múzeumban lenne a helye, ahol művelődésünk történetének egyik legszebb emléke volna s a további pusztulástól a szakszerű kezelés megóvná. Úgy tudjuk, hogy ezelőtt néhány érvel dr. *Hirschler* József apátplébános, pápai praelatus a könyvtárnak az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárába a tulajdonjog fentartásával letétbe helyezésére meg is tette a kezdeményezést. Rendkívül sajnálatos lenne, ha ezt az okos és szép tervet valami kicsinyesség, vagy az ügyhöz nem méltó féltékenykedés végleg meggátolhatná, mert így a könyvtár mai elhelyezésében és gondozatlanságában csak véka alá rejtett fény, vagy holt kincs marad, s bármily végtelen kár, de éppen legbecesebb kötései a biztos pusztulás elébe néznek. (kl)

Dávid Ferencz lezármazottja halt meg a folyó év februárius elején *Miksa Imre* hadrévi birtokos, volt országgyűlési képviselőben. Dávid Ferenc Kata nevű leányát ugyanis Trauzner Lukács, Kolozsvár város jegyzője vette el s ennek egy lezármazottja az utolsó Trauzner-leány Miksa Imre egyik elődjéhez ment férjhez. Trauzner Lukács eleinte buzgó unitárius volt s Dávid Ferencet elítéltetése idején még erélyesen védelmezte; apósa halála után azonban, Basta György erőszakos uralma alatt, 1603-ban katolizált. A váláscsere elég jól fizetett: Trauzner Lukács ura lett Hadrév birtokának. Ide költözött, itt éltek és innen írták előnevüket utódai, akik jó két századig több előkelő Alsó-fehér és Torda-megyei családdal állottak rokonságban. Midőn a család a XIX-ik század elején fiú-ágon kihalt: Miksa Imréné hadrévi Trauzner Máriával Hadrév birtoka a Miksa családra szállt. Ez a család majdnem a Trauzner Lukács hitehagyása évében 1604-ben került be Karánsebesből Erdélybe s Dióváraljáról írta előnevét. Nem lehetetlen, hogy a család levelesládájában a Hadrév birtokával örökölt levelek között Trauzner Lukácsra, sőt esetleg Dávid Ferencre is maradhattak fenn adatok. Nem lenne érdektelen erről biztos meggyőződést szerezni.

Vatikán. Túl a Tiber folyón, a Szentpéter-templom óriási kupolájának az árnyékában terül el a Vatikán, amely sok millió ker. katolikus hívő vágyainak és zarándoklásának a célpontja. Külsőjét tekintve, alig van valami rajta, ami arra engedne következtetni, hogy a kath. egyház látható feje: a pápa itt lakik. Egy háztömeg, amelyet az egymás nyomában következő száz évek szültek egyenkint. Semmi egységes rendezés vagy egységes stílnak a nyoma sem látszik. Csak az ódon falak hirdetik, hogy ez az épületsoport sok vihart állott ki és az idők folytán sok nagy eseménynek volt már a tanuja.

Azonban, ha a Szentpéter-templomot megkerülve, belsejébe lépünk, lépten-nyomon káprázatos látvány tárul szemeink elé s bizonyos szorongó érzés szállja meg szívünket. Már a szixtusi kápolna mennyezetén a Michael Angeló eredeti festményeivel annyira leköt, hogy alig tudunk szakadulni tőle. Hát még ha arra gondolunk, hogy ezek a falak mennyiszert látták azokat a nagy pápákat, akik sokszor elhatározó befolyást gyakoroltak a világtörténelem menetére! Még jobban megtelik a szemünk gyönyörűséggel s a szívünk csodás érzéssel, ha végig tekintünk a múzeumában és képtárában fölhalmozott kincseken. Azokon a szobrokon és képeken, amelyek az emberi művészet legremekesebb képviselői. Egy csodás múlt emlékei elevenednek meg lelkünkben s az emberi teremtő erőnek a glóriája ragyog körülöttünk.

A vatikán misztikumát még jobban emeli a tudat, hogy ez tulajdonképpen 1870 óta börtöne a csalhatatlan pápának, aki oldozhat és kötözhet e földön s mégis önkéntes fogságban tengeti életét. Oh mennyiszert tekintett az előbbi pápa: *X. Pius* is sovárogra kedvelt Velencéje felé! De nem volt elég lelki ereje neki, aki milliók felett úr volt, hogy a hagyomány bilincseit szétéptve engedjen szíve hő vágyának. Sőt a közvetlen közelben betegen fekvő nővérét sem tudta meglátogatni. Őszinte részvétünk ébredt az ősz férfi iránt mindannyiszor, valahányszor a kiszivárgott hírekből értesültünk az ő leplezetlen őszinte vágyairól, melyek egy üres hagyomány miatt teljesítetlenül maradtak.

Nem sokkal ezelőtt, még a mostani világháboru mindent elnyelő foragatagában is széles körben nagy érdeklődést keltve járta be a világsajtót az a hír, hogy XV. Benedek pápa szakítva elődei hagyományaival, meglátogatta a Vatikán közelében a Santa Mártha kórházban az itáliai rettenetes földrengés szánandó sebesültjeit s így elhagyta a Vatikánt, melyből előtte több mint 40 éven keresztül pápa ki nem lépett. Ennek az egyszerű cselekedetnek a hite egy pillanatra az egész világ figyelmét ismét a Vatikánra irányította. Föllélegzett az egész világ, hogy ez a pápa, ki békeközvetítő törekvései által már eddig is több ízben megmutatta az emberek iránt való nagy szeretetét, most végre szakított a pápaságnak világi uralomra vágyó üres ábrándjaival. Mint Krisztusnak földi helytartója, nem a világtól elzártan, hanem a nagy Mesterhez hasonlóan a világban és az emberek között kíván élni, hogy ott betölthesse nagy és szent hivatását a könnyek törlésében, a szenvedők vigasztalásában s a lelki sebek közvetlen gyógyításában. Egy kiváló nagy egyéniséget látunk a mostani pápában, aki szakítva a Vatikán hagyományaival, követi azt, amit lelke és szive sugal, aki megértette Jézus mondását: „Az én országom nem e világból való“ s elődei uralkodása helyett kész arra, hogy szolgáljon másoknak.

De Róma, aki soha sem volt barátja a tisztán látásnak, aki hagyományos miszticizmusában hiszi fenttarthatónak régi hatalmát és tekintélyét, nyomban gondoskodott, hogy örömrünk ne legyen tiszta és zavartalan. Az előbbi örvendetes hírekre nyomban jött a lesújtó válasz, hogy a Santa Mártha kórház a Vatikán területén van s így a pápa nem hagyta el a Vatikánt. Tehát sem történt meg az a világtörténelmi lépés, amely a pápaságot hozzá igazán méltó új irányba indítaná.

Mi, akik távolról szemléljük az eseményeket az ellentétes hírek között eligazodni nem tudjuk. Azt sem tudjuk, hogy XV. Benedek pápa csakugyan elhagyta-e a Vatikánt? Milyen szép volna, ha szive vágyát követve az avezzanói romok között is a hivatalához fűződő varázserevel enyhítené a rettenetes csapás borzalmait. Akkor tisztán megtudnók, hogy szive érzése erősebb volt, mint a római hagyomány s valóban elhagyta a Vatikánt!

V. A.

Oroszország vallási viszonyai. Most, amikor annyit foglalkozunk Oroszország bel- és külpolitikájával, szinte általános érdekű kérdés az, hogy milyenek Oroszországban a hitfelekezeti viszonyok? E kérdésre vonatkozólag a P. H. nyomán a következőket közöljük: Oroszországban utoljára 1897-ben volt általános népszámlálás. Az ennek alapján készült statisztika szerint Finnország kivételével Oroszországban volt görögkeleti nyolcvanhét millió, mohamedán tizennégy millió, katolikus tizenegyes és fél millió, zsidó öt és egy negyed millió, protestáns három és fél millió, örmény és más kisebb felekezetű másfél millió. A katolikusok többnyire a régi lengyel tartományokban, a protestánsok a balti és keleti tengeri tartományokban, a zsidók a keleti és délkeleti provinciákban, míg a mohamedánok a Kaukázusban és Középpázsziában élnek. Törvény szerint vallásszabadság van Oroszországban, de ennek áldásait csak a görögkeletiek élvezik, a többi felekezetűek csak másodrendű polgároknak tekintetnek. Ennek megfelelő

az államháztartásuk is. Mert az 1913 évi budget az államvallás számára negyvennégy millió rubelt irányoz elő, míg a többi felekezeteknek együttesen csak másfél milliót juttat. (V. A.)

Dr. Gelei József kolozsvári főgimnáziumunk volt jeles növendéke, jelenleg óraadó tanára, a kolozsvári tudomány-egyetemen a sejtan magántanára lett. Üdvözljük az ifjú tudóst és gazdag sikereket kívánunk szépen induló pályáján!

Hazai főiskolák népe ssége a folyó iskolai év első felében. A budapesti egyetemen az összes karok népe ssége 5445, 2740-nel kevesebb, mint a múlt év első felében, a kolozsvárin 1213, 1089-cel kevesebb, mint a múlt évben; a debreceni egyetem három karára 354-en, (tavaly a jogakadémiára 135-ön), a pozsonyi jog- és államtudományi karra 150-en (tavaly a jogakadémiára 212-en) iratkoztak be. A műegyetemen a hallgatók száma (1804) 911-gyel kevesebb, mint a tavaly, a 8 jogakadémián (950) 278-cal kevesebb. A háború sok ifjut elszólított a főiskolákról, de — ami minket közelebbről érdekel — a kolozsvári egyetem hallgatóságának nagy csökkenését részben a debreceni egyetem felállításának is tulajdoníthatjuk. Feltűnő a budapesti egyetem hallgatóinak nagy száma. Úgy látszik, hogy a két új egyetem legalább még most nem tudta mérsékelni az ifjuságnak a fővárosba való özönlését. Hiába, a főváros a maga haladott kulturájával, raffinált és sok élvezetet nyújtó, de sok erkölcsi vesztélyt is rejtő életével nagy vonzó erőt gyakorol az ifjuságra.

Nagy földrengés Olaszországban. Január 14-én Olaszország középső részét katasztrófális földrengés sújtotta, amely rengeteg kár mellett még 40 ezernél több ember életét követelt áldozatul. Rómában a Szent János templomban a Szent Pál szobra lezuhant, a Szent Péter templom százötven ablaka betört. Legtöbbet szenvedett azonban Avezzano, melynek lakosai közül alig ezeren menekültek meg. A város pedig romokban hever. Több középolaszországi város pusztult el. A földrengés hullámai még Nápolyban is érezhetők voltak. Az olasz kormány mindent elkövet, hogy enyhítsen a sújtottak, a hajléktalan és kenyér nélkül maradt inségesek nyomorán. A király ismételten meglátogatta a földrengés sújtotta vidékeket.

A 100. veszteségi lista megjelenése alkalmából a lapok összeállították az osztrák és magyar monarchia eddigi veszteségét. E szerint megsebesültek a tisztek közül 8980-an, a legénységből 240140-en, elesetek a tisztek közül 2653-an, a legénységből 10827-en. Hadifogságba jutott 628 tiszt és 9502 katoná

Néptanítók hadi szo'gálatá. A kultuszminiszter eredeti terve szerint föl akarta menteni azokat a néptanítókat a katonai szo'lgálat alól, akiknek hiányában a népoktatás fennaakdott volna. Úgy látszik azonban, hogy ez nem volt lehetséges. Értesítette az illetékes hatóságokat, hogy a hadi szo'lgálat

alól senkit sem menthet fel, még az igazgatókat sem. Így van ez szövetségesünknel Németországban is, ahol több mint 40 ezer tanító teljesít katonai szolgálatot. A *Nemzeti Iskola* kimutatása szerint eddig hadba vonult 6172 tanító. Ebből meghalt 129, megsebesült 279.

Hadi kölcsönt jegyeztek 2.105,869 K. értékben. A katonák karácsonyjára 300 ezer K-át gyűjtöttek. A tanítás a háború miatt 1228 helyen szünetel

Az iskolák szeretet-adománya. A magyar iskolák növendékei 63,049 darab meleg ruhát készítettek, gyűjtöttek és nagy mennyiségű teát, dohányt, szivart, csokoládét; ezenfelül 50,000 csomagban meleg ruhát és szeretet adományt küldött a kultuszminisztérium a katonáknak.

Népünk műveltsége. Dr. Buday László, a központi statisztikai hivatal új igazgatója, az akadémiában e címen igen tanulságos értekezést tartott. E tanulmányból közöljük a következő adatokat. A középiskolai 4 osztályt végzettek száma az összes népesség 3·70%-át, a 8 osztályt végzettek csak 1·40%-át teszik. Elég kicsiny szám, de jelentékeny haladás, mert 1904 óta a férfi lakosságban 61%-ot mutat; a két felvétel közötti 7 év mindenikében a haladás átlagban 8·70%. Országrészek szerint legelső helyen áll 6·80%-kal a Duna és Tisza köze. De feltűnő, hogy az elemi iskolázás tekintetében messze elül haladó Dunántúl a magasabb iskolázottság tekintetében hátul áll. A városok között legelől áll Budapest, közvetlenül utána Kolozsvár, leghátul Hódmezővásárhely. A vármegyék közül legelől állanak a legkisebbek (Brassó, Turóc, Szepes), leghátul a legnagyobbak (Bács-Bodrog, Baranya, Kolozs, Maros-Torda s legvégül Bihar). A két nemet szembeállítva 10,000 férfi közül 4 osztályt végzett 457, 8 osztályt 234; ugyanennyi nő közül csak 281, illetőleg 43. Anyanyelv szerint a magyarság az összes népesség 54·5, az írni-olvasni tudók között 61·5, a 4 középisk. osztályt végzettek sorában 83·1, a 8 osztályt végzettek között 84·50%-kal szerepel. Ezek a számok a magyarság óriási kulturális fölényét mutatják. Utánuk következnek a németek s legvégül a rutének. Feltűnően kicsi a ruténeknél, tótoknál és románoknál a magasabb műveltségű nők száma. A vallásfelekezeteket véve legelől állanak az örmény katolikusok 20·8, azután az izraeliták 18·30%-kal a 4 osztályt végzetteknél. A 8 osztályt végzettek arányszáma az unitáriusoknál 4·8, az ág. ev.-nál 4·4, a r. kath.-nál 3·6, a ref.-nál 3·20%.

Egy okos miniszteri rendelet. Ebben a nagy háborúban az irigy angol — nem birván katonai erővel — kiéheztetéssel próbálkozik. Nem fog sikerülni, de nekünk emlékeztető, hogy kiméletesen és takarékosan bánjunk a magyar föld áldott buzájával, gazdag terményeivel. Az osztrák közoktatásügyi miniszter jan. 10-én egy rendeletet adott ki, mely a tanügyi hatóságoknak meghagyja, oktassák ki a tanuló ifjúságot, hogy az angol haditengerészet a középeurópai hatalmakat minden élelmiszer behozatalától el akarja vágni. Komoly és hazafias kötelesség tehát az élelmi szerek felhasználásában a

legmesszebb menő körütekintés és takarékoság. A rendelet mellett egy *figyelmeztető* van, melyet a tanulók tollbamondás után füzetekbe leírnak, szüleiknek bemutatják, akik azt aláírják. A figyelmeztető így szól :

Figyelmeztető.

Testvéreink hetek és hónapok óta a harctéren vannak és a hazáért küzdenek.

Ellenségeinknek bizonyára nem fog sikerülni, hogy vitéz, halálmegvető katonáinkat a csatatereken legyőzzék.

Most tehát azzal próbálkoznak, hogy kiéheztessenek : a semleges államokból el akarják zárni a behozatalt hozzánk.

Ez az igyekezetük is hajótörést fog szenvedni. Az országban elég élelmi-szer van, hogy kibírjuk a jövő aratásig, feltéve, hogy gazdaságosan és takarékosan bánunk az eleséggel.

Ti is hozzájárulhattok ahhoz, hogy nagy küzdelmünk győzelemmel végződjék.

Szent kötelességtek, hogy semmi enivalót ne pazaroljatok el és takarékosan bánjatok az élelmi szerekkel, úgyszintén a fával és szénnel. Ezzel nemcsak hazaszeretetelekről tesztek tanuságot, hanem szüleiteken is segíttek ezekben a nehéz időkben. Gazdálkodjatok és takarékoskodjatok tehát a kenyérrel, amely az Ég ajándéka. Ha kellő tiszteletben részesítitek Isten adományát, sohasem fogjátok nélkülözni a mindennapi kenyeret és nem fogtok éhséget szenvedni.

Ne dobjatok el egyetlen darabka kenyeret ; még akkor sem, ha már nem egészen friss. Ne szeljetek le könnyelműen több kenyeret, mint amennyit meg tudtok enni. Gondoljatok a katonákra a harctéren, akik gyakran boldogok lennének, ha megkaphatnák azt a kenyeret, melyet ti talán megvettek.

Takarékoskodjatok a burgonyával is ! A burgonyát a héjával kell megfőzni és csak azután lehámozni. Aki előbb hámozza és csak azután főzi, az pazarol.

A konyhahulladékokat sem szabad eldobni. A hús-, főzelék- és burgonyamaradékokat a szárnyasok etetésére kell felhasználni. Vagy adjátok a gazdáknak, hogy a disznókat hizlaljátok.

Gyermekek, legyetek takarékosak ! Ekkor szolgáljátok igazán hazátokat és szüleiteket.

Elesett katonák emlékének megőrkítése. A Hadsegélyző Hivatal egy igen szép és kegyeletes gondolatot akar megvalósítani. A harctéren elesett katonáink emlékét akarja megőrkíteni úgy, hogy minden rájuk vonatkozó adatot összegyűjt, azokat hitelesen megállapítja, rendszerbe foglalja s mint a nagy háború hiteles okmánytárát közrebocsátja. Felhívást intéz az ország egész közönségéhez, hivatalokhoz, magánosokhoz, hogy minden adatot, fényképet stb. küldjenek be a Hadsegélyző Hivatal e célra alakult bizottságához. Kétségtelen, hogy ez a nemes akció míg egyfelől igen becses adatokat fog összegyűjteni e háború történetének későbbi megírására, másfelől a jövő nemzedék számára a hősi tettek egész sorozatát fogja megőrkíteni. A magyar társadalomban bizonyára lelkes visszhangra fog találni ez a felhívás.

Gyász hírek. *Schuller József.* Természetes, puritán egyéniség, igazságos bíró, szerető szívű jó családfő, s negyedszázadig marosvásárhelyi egyházköziségünk egyik vezérembere volt. Tagja volt egyházi főtanácsunknak is, ahol néhány régebbi egyenes szókimondó felszólalására még sokan emlékeznek. Azonban alapjában nem a nagy nyilvánosság embere volt s E. K. Tanácsunkból is rég vissza vonult bírói munkája körébe s családja meghitt és meleg környezetébe. Mint nyugalmazott kir. táblai bírót érte a halál, rövid szenvedés után, 71 éves korában Marosvásárhelyt, folyó évi februárius 3-án. Özvegye Wilhelm Anna s Gizella és Irén leányai, veje és három unokája gyászolják. De halála vesztesége egyházunknak is, melynek ügyei iránt mindig melegen érdeklődött s fájlalhatjuk, hogy többé nem lehet sorainkban. Emlékét hűen megőrizzük.

Borbély Sámuel, a székelykeresztúri áll. tanítóképző intézetnek hosszú éveken át igazgatója, dec. 28-án életének 68. évében Tordán, fia dr. Borbély Sámuel kórházi főorvos házában elhunyt.

Dr. Kőváry Ernő Vajdahunyad város tiszti főorvosa, tb. megyei főorvos hosszas szenvedés után élete delelőjén elhunyt. Özvegye és két kis árva leánya fájdalommal gyászolják halálát. Néhai Kőváry Mihály jeles kolozsvári ügyvédnek volt idősebb fia s Kőváry László néhai felügyelő gondnokunk unokaöccse.